

DOI: <https://doi.org/10.15407/ul2021.06.018>

UDC: 94(474/476БКЛ)“14/15”

Василь ВАРОНІН

кандыдат гістарычных навук, дацэнт,
навуковы супрацоўнік Еўрапейскага гуманітарнага ўніверсітэту
(Літва, Вільнюс), v.varonin@outlook.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6317-1259>

ПРАБЛЕМА ДЗЯРЖАЎНАГА СУВЕРЭНІТЭТУ ВЯЛІКАГА КНЯЗТВА ЛІТОЎСКАГА Ў ЧАС КІРАВАННЯ АЛЯКСАНДРА ЯГАЙЛАВІЧА (1492–1501)

Смерць Казимира IV Ягеллончыка у 1492 р. прызвела да разрыву асобістай уніі між Польскім каролівствам та Великим князівствам Литовскім. Ці державы атрымалі окремих монархів, якімі сталі сины Казимира: Ян Ольбрахт і Олександр. Пэрыяд 1492–1501 рр., коли Олександр керуваў Великим князівствам Литовскім, став серыёзным выпробаваннем для незалежнасці цієї державы. Перехід від асобістай до больш формальнай дынастычнай уніі поставіў яго перад складным выбарам. З аднаго боку, Вялікае князівства бажала зберегці союз із Польщею, які ўжо мав трывалу історычную традыцыю, був закрэплены чысленнымі дагаворамі і прыносіў ёму сваі выгоды. З іншаго, воно прагнуло відстояці сваі суверенні права, які не завжды візнавала польська сторона. Маємо ціліў ряд фактів, які можэмо розцініці свідченням таго, що Польша і Ян Ольбрахт вважалі Вялікае князівства Литовське і Олександра підлеглымі сабі сіламі. Напрыклад, Ян Ольбрахт титулуваў себе велікім князем літовскім. Він укладаў міжнародні дагаворы від імені Олександра. Король Польці намагався прызначыці католицькых епіскапів у Великому князівстві Литовському. Сваєю чергаю, Олександр іноді підкрэслено звертаўся до нього в офіційных дакументах як до старшаго брата. Також він карбуваў монету, на якій був зображэны не ліше герб Великога князівства Литовського, а й герб Польського каролівства. Характэрною рисою взаэмовідносін між двома державамі в цей час було те, що вони були сільно абумавлены роліннымі зв'язкамі монархів. Усі сины Казимира, в таму числі Ян Ольбрахт і Олександр, прагнули зберігаты сімейну і дынастычну єдність, підтрымувати адін аднаго. Особліво яскраво це проявілося у міжнародных справах. Напрыклад, деякі дагаворы з іноземнымі державамі укладали відразу двое або навіть троє братів-Ягеллонів. Загалом можэмо стверджуваці, що ті ознакы залежнасці Великога князівства Литовського від Польці, які реалыно прастежыці, відносились до зовнішніх, сімволічных атрыбутів державності. І вони практыч-

но не заціпалі аснов суверенітэту Вялікага Князства Літоўскага. Гострышою була праблема уніі між дзяжавамі. Умоваю абрання Олександра каролем Польшы было ўкладення двосторонняй угоды, якую стала Пьотрковска-Мельніцкая унія 1501 р. Фактычна, вона передбачала аб'яднання двух дзяржав в одну, котра б мала аднаго монарха, адін сейм і т. д. Однак цей план так і не був рэалізаванай. У Вялікім князівстве Літоўскаму доўга відкладалі ратыфікацыю уніі, а у 1505 р. взагалі відмовіліся іі затверджуваці. У рэзультаті краіны повернуліся до асобістоі уніі – того тыпу взаемін, якік існував до 1492 г. Для Вялікаго князівства Літоўскаго це означало збереженія статусу суверенной дзяжавы.

Ключові слова: *Вяліке князівство Літоўскае, Польшкае каролівство, Олександр Ягеллончык, Ягеллоны, суверенітэт, Пьотрковска-Мельніцкая унія.*

Vasil VARONIN

Candidate of Historical Sciences (Ph.D. in History),
 навуковы супрацоўнік Еўрапейскага гуманітарнага ўніверсітэту
 (Літва, Вільнюс), v.varonin@outlook.com
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6317-1259>

THE PROBLEM WITH THE STATE SOVEREIGNTY OF THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA DURING THE REIGN OF ALEXANDER YAHAILAVICH (1492–1501)

The death of Kazimir IV Yahailavich in 1492 led to the break of the personal union between the Kingdom of Poland and Grand Duchy of Lithuania. These two states had got separate monarchs, who became the sons of Kazimir – Jan Olbracht and Alexander. The period of 1492–1501, the Alexander's reign in the Grand Duchy of Lithuania, was a serious test for the independence of this state. The transition from a personal to the more formal dynastical union had been thrown the Grand Duchy before a hard dilemma. On the one hand it wanted to keep the alliance with Poland that already had a long historical tradition, was supported by a large body of agreements and provided its benefits. On the other hand the Grand Duchy sought to defend its sovereign rights that the Poland had not recognized always. There are a number of facts that could proof the perception by Poland and Jan Olbracht of the Grand Duchy of Lithuania and Alexander as subordinated powers. For instance, Jan Olbracht named himself as a Supreme Duke of Lithuania. He used to conclude international agreements in the name of Aleksandr. The King of Poland tried to appoint the Catholic bishops in the Grand Duchy of Lithuania. In his tern Alexander sometimes emphatically referred to him as his elder brother in official documents. He also used to mint coins with the coat of arms of not only the Grand Duchy of Lithuania but also the Kingdom of Poland. Specific features at that time was that they were strongly conditioned by the family ties of two monarchs. All of Kazimir's sons, including Jan Olbracht and Alexander sought to maintain family and dynastic unity, to support each other. It came in full force in the international relations. For example two or even three of the

Yahajlavichy brothers could enter into an agreement with foreign states. In general, we can say that some signs of dependence of the Grand Duchy of Lithuania on Kingdom of Poland, which still be traced, belonged mainly to the external, symbolic attributes of statehood. They hardly hurt the fundamental principles of sovereignty of the Grand Duchy of Lithuania. The more acute problem was the union between the two states. The conditions to elect Alexander as a King of Poland was a new bilateral agreement. The Piotrkau-Mielnik Union of 1501 became such an agreement. In actual fact, it covered a fusion of two states into the one country, one king, one soim (parliament) and so on. But this plan had never become truth. The ratification of the union was postponed for a long time in the Grand Duchy of Lithuania, and in 1505 it was denied any approves at all. As a result, the states turned back to the personal union, to that type of relations exciting before 1492. For the Grand Duchy of Lithuania it meant to keep on the sovereign state status.

Keywords: *Grand Duchy of Lithuania, Kingdom of Poland, Alexander Jagiellon, Jagiellonian dynasty, sovereignty, Union of Mielnik.*

У перыяд доўгага панавання Казіміра Ягайлавіча ў Вялікім Княстве Літоўскім і Каралеўстве Польскім паміж гэтымі дзяржавамі была сфарміравана сістэма асабістай уніі, якая ў практычна нязменным выглядзе праіснавала аж да ўтварэння Рэчы Паспалітай. Сведчаннем жыццяздольнасці і эфектыўнасці гэтай сістэмы з'яўляецца той факт, што за час з 1447 г. па 1569 г. асабістая унія была разарвана ўсяго аднойчы. Гэта здарылася адразу пасля смерці Казіміра (7 чэрвеня 1492 г.), калі каралём польскім стаў яго трэці сын Ян Ольбрахт, а вялікім князем літоўскім – чацвёрты сын Аляксандр. Адпаведнае рашэнне стала вынікам пагаднення паміж Казімірам і прадстаўнікамі знаці Кароны і Вялікага Княства, а потым было хутка праведзена ў жыццё. Але такое лёгкае вырашэнне праблемы персанальнага размеркавання ўлады не зняло ўсіх пытанняў, якія маглі ўзнікнуць ва ўзаемаадносінах паміж саюзнымі дзяржавамі. Напрыклад, заставалася неўрэгуляваным такое важнейшае пытанне, як дзяржаўны статус Вялікага Княства Літоўскага. Высокая актуальнасць гэтай праблемы была абумоўлена ў першую чаргу характарам ранейшых узаемаадносін Вялікага Княства з Польшчай. Уніійныя пагадненні 1385, 1401, 1413 і пазнейшых гадоў заклалі прынцып, згодна з якім Карона займала вядучую пазіцыю ў двухбаковым саюзе, і цяпер з'явілася верагоднасць вяртання да тых старадаўніх парадкаў. З іншага боку, асабістая унія, якая існавала ў часы Казіміра Ягайлавіча, у значнай ступені знівеліравала сітуацыю, і Вялікае Княства Літоўскае ўжо магло прэтэндаваць на роўны статус з Польшчай.

Адзначым, што, нягледзячы на абяцанні, якія вяльможы далі Казіміру, пасля яго смерці гучалі галасы пра тое, што разрыў асабістай уніі можа прывесці да аслаблення пазіцый Польшчы і Вялікага Княства Літоўскага ў барацьбе супраць супольных ворагаў. Менавіта ў такім духу ў 1492 г. выказваліся многія польскія паны. Паводле сцвярджэння Бернарда Вапоўскага, яны падмацоўвалі сваю пазіцыю тым аргументам, што будзе лягчэй і эфектыўней абараняць дзяржавы, калі іх сілы будуць аб'яднаныя і калі гэтымі сіламі будзе кіраваць адзін чалавек (Warowski, 1874: 15). Але відавочна, што польскі бок турбавала не толькі праблема знешняй бяспекі. Не менш важным яго матывам было імкненне захаваць добрыя адносіны і саюз з Вялікім Княствам. Відаць, ён аказаўся вырашальным, і палякі не сталі парушаць дамову з Казімірам.

Што ж датычыцца Вялікага Княства, дык там, па ўсёй бачнасці, пераважалі тыя, хто жадаў, каб у дзяржаве зноў з'явіўся свой, асобны манарх. Пра гэта сведчыць хаця б той факт, што з абраннем новага вялікага князя не сталі цягнуць. Ужо 27 чэрвеня 1492 г. Аляксандр паведамляў крымскаму хану Менглі-Гірэю, што стаў гаспадаром Вялікага Княства Літоўскага (Lietuvos Metrika, 1993: 55–56). Але афіцыйным парадкам усё было зроблена крыху пазней. На 20 ліпеня ў Вільні быў прызначаны элекцыйны сойм, які і абраў Аляксандра, а ўжо 1 жніўня ён узышоў на трон. Відаць, прадстаўнікі Польшчы не ўдзельнічалі ў элекцыі новага вялікага князя, а гэта супярэчыла ўмовам аднаго з найважнейшых, праграмных пагадненняў паміж Каронай і Вялікім Княствам – Гарадзельскай уніі. Тым не менш, яны запрасілі дэлегацыю Вялікага Княства Літоўскага для ўдзелу ў абранні новага польскага караля. У адказ ім было сказана, што адпаведную ролю могуць выканаць паслы, якіх накіравалі да польскіх вяльможаў паны-рада Вялікага Княства і Аляксандр, каб нагадаць пра тое, што паміж імі існуе “давныя обычаі братскае милости ... и прозба обаполная радами и помоцами”, а таксама выказаць падтрымку кандыдатуры Яна Ольбрахта. Гэтымі пасламі былі луцкі біскуп Ян і пан Солтан Аляксандравіч (Lietuvos Metrika, 1993: 57–59)¹. Канешне, гэта быў фармальны ўдзел, бо, па-першае, асноўнай

¹ Дыпламатычная перапіска, якую ў 1492–1501 гг. вяло Вялікае Княства Літоўскае з Польскім каралеўствам, а таксама з іншымі дзяржавамі, у найбольш поўным выглядзе захавалася ў складзе 5-й кнігі запісаў Метрыкі Вялікага Княства Літоўскага. Але, звяртаючыся да гэтага комплексу дакументаў, неабходна ўлічваць, што там прадстаўлены не арыгінальныя тэксты лістоў. Трэба сказаць, што некаторыя аўтэнтычныя лісты з карэспандэнцыі Польшчы і Вялікага Княства дайшлі да нас. Ніжэй згаданы, напрык-

місіяй гэтых паслоў была дыпламатычная, а па-другое, прадстаўніцтва было вельмі ўжо сціплае.

Агульны настрой, які панаваў у той час у грамадстве Вялікага Княства Літоўскага, вельмі добра перадаў гаспадарскі маршалак Іван Літавор Хрыбтовіч. На цырымоніі ўзвядзення Аляксандра на манаршы пасад ён “па даручэнні і са згоды ўсіх паноў” звярнуўся да новага гаспадара з прамовай, у якой выказаў пажаданне, каб той кіраваў і судзіў справядліва, па прыкладзе Вітаўта, і прытрымліваўся не нейкіх чужых, а сваіх уласных праўдзівых літоўскіх законаў і парадкаў. Калі ён будзе так рабіць, тады будзе роўны любому каралю (Decius, 1521: 48–49; Strykowski, 1846: 294).

Пасля смерці Казіміра ўзаемаадносінны Вялікага Княства з Каронай не знайшлі ніякага спецыяльнага заканадаўчага афармлення. Такі стан рэчаў, з аднаго боку, рабіў становішча Вялікага Княства Літоўскага да канца нявызначаным, няпэўным, а з іншага – пакідаў яму дадатковыя магчымасці для выбудавання новых адносін з Польшчай. Як жа была вырашана праблема ўзаемаадносін паміж дзвюма дзяржавамі пасля таго, як яны выйшлі з асабістай уніі, а тымі сувязямі, якія працягвалі іх злучаць, засталіся фактычна толькі даўня традыцыя саюзу і блізкае сваяцтва манархаў?

Ёсць цэлы шэраг фактаў, якія могуць быць расцэнены як доказ таго, што Польшча і Ян Ольбрахт лічылі Вялікае Княства Літоўскае і яго гаспадара Аляксандра падпарадкаванымі сабе. Да іх трэба аднесці:

- тытулаванне польскага караля Яна Ольбрахта вярхоўным князем літоўскім;
- заключэнне Янам Ольбрахам міжнародных дамоў ад імя Аляксандра;
- зварот Аляксандра да Яна Ольбрахта як да старэйшага брата ў афіцыйных дакументах;
- чаканка Аляксандрам манеты з выявай польскага герба;
- прэтэнзіі Яна Ольбрахта на права прызначаць каталіцкіх біскупаў у Вялікім Княстве Літоўскім.

лад, пасланне Яна Ольбрахта да Аляксандра ад 13 лістапада 1493 г. і праект уніі, зацверджаны на Віленскім сойме Вялікага Княства Літоўскага ў 1496 г. Параўнанне гэтых дакументаў сведчыць пра тое, што арыгінальныя акты выглядалі зусім не так, як тыя, якія захаваліся ў Метрыцы. Па-першае, перапіска паміж Польшчай і Вялікім Княствам ішла на лаціне, а па-другое, пасланні былі больш разгорнутымі і падрабязнымі. Аднак, у 5-й кнізе запісаў сабраны скарачаныя пераказы лістоў, прычым у перакладзе на “рускую” мову.

Уступіўшы на польскі трон, Ян Ольбрахт уключыў у свой тытул караля польскага элемент “вярхоўны князь літоўскі” (*supremus dux Lithuaniae*). Ён стала выкарыстоўваў яго ў дакументах, якія датычыліся як унутранай, так і знешняй палітыкі Польшчы. Трэба сказаць, што Ольбрахт быў не першым польскім каралём, які рабіў гэта, такая практыка мела сваю традыцыю. Вярхоўнымі князямі літоўскімі (ці, дакладней, вярхоўнымі гаспадарамі – “*supremus princeps Lithuaniae*”) тытулавалі сябе таксама Уладзіслаў II Ягайла (1386–1434) і яго сын Уладзіслаў III Варненчык (1434–1444). Яны рабілі гэта з той самай мэтай, што і Ян Ольбрахт, – каб паказаць сваю вышэйшую ўладу, уладу сюзерэна над Вялікім Княствам Літоўскім. Таксама трэба адзначыць, што Ян Ольбрахт захоўваў гэты тытул у тым ліку ў дамовах, якія ён заключаў ад імя Вялікага Княства Літоўскага, а таксама ў афіцыйных лістах, якія ён накіроўваў да Аляксандра як да вялікага князя. Гэта стала звычайнай практыкай. Яе прымалі ў Вялікім Княстве, хоць нейкая незадаволенасць з гэтай нагоды там усё ж магла існаваць. На карысць гэтага кажуць, напрыклад, прыведзеныя ніжэй выпадкі, калі ў пэўных сітуацыях кароль Польшчы ўсё ж быў вымушаны скарачаць свой тытул за кошт “літоўскай” яго часткі.

У 1494 г. Ян Ольбрахт заключыў трохгадовае перамір’е з турэцкім султанам Баязідам II не толькі за Польскае каралеўства, але і за Вялікае Княства Літоўскае (*Codex Epistolaris*, 1894: 417, 420). Пры гэтым у адпаведных міжнародных пагадненнях імя Аляксандра не было нават узгадана. Здавалася б, гэты факт можна было б расцаніць як доказ васальнай залежнасці Аляксандра ад Яна Ольбрахта, які заключыў дамову і за падуладную дзяржаву. Але з перапіскі паміж братамі вынікае, што Аляксандр сам прасіў Яна Ольбрахта заключыць перамір’е з туркамі таксама і за Вялікае Княства Літоўскае (*Lietuvos Metrika*, 1993: 82). У гэтай сітуацыі незадаволенасць Аляксандра магло выклікаць, хіба, толькі тое, што ў тэксце трактата не было названа яго імя. Як высвятляецца з далейшай дыпламатычнай карэспандэнцыі, канкрэтнае ўказанне яго імя ў міжнародных дамовах мела для Аляксандра істотнае значэнне.

У сваім лісце, датаваным канцом 1497 г. ці пачаткам 1498 г., Ян Ольбрахт паведамляў Аляксандру, што іх брат, венгерскі і чэшскі кароль Уладзіслаў збіраецца заключыць чарговае перамір’е з турэцкім султанам. З гэтай нагоды Ольбрахт папрасіў Уладзіслава заключыць перамір’е і на яго, а таксама згадаць у тэксце трактата Аляксандра.

Вялікі князь літоўскі пагадзіўся і падзякаваў польскаму каралю за гэта (Lietuvos Metrika, 1993: 128–129). У дадзенай сітуацыі, канешне, трэба бачыць намёк на перамер’е Яна Ольбрахта з туркамі 1494 г., у якое імя Аляксандра не было ўпісана. Сапраўды, недзе на пачатку 1500 г. Уладзіслаў заключыў мірную дамову з Баязідам. Пасля гэтага султан накіраваў свайго пасла ў польскую сталіцу, і 1 сакавіка 1500 г. Ян Ольбрахт прысягнуў яму на тым, што будзе захоўваць з Асманскай імперыяй “мір і дружбу” (pokoу у przuaczuelszthwo) і што тое самае будзе рабіць “брат наш Аляксандр, князь вялікі літоўскі” (Codex Epistolarius, 1894: 469). У наступным годзе Ян Ольбрахт падрыхтаваў ужо ўласны мірны трактат з Баязідам, які султан зацвердзіў у Канстанцінопалі 19 ліпеня 1501 г. – ужо пасля смерці караля. У тэксце дакумента зноў не было згадана Вялікае Княства Літоўскае і не было ўпісана імя Аляксандра, але ў інструкцыі кароннаму паслу Мікалаю Ланцкаронскаму было спецыяльна адзначана, што султан заключыў мірную дамову 1500 г. з каралямі Венгрыі і Польшчы і вялікім князем літоўскім і што “Каралеўства Польскае і Вялікае Княства ёсць адно” (Akta Aleksandra, 1927: 9–11). Гэта апошняе сцвярджанне трэба разумець, па ўсёй бачнасці, такім чынам, што паміж названымі дзяржавамі існуе шчыльны саюз, і на міжнароднай арэне яны дзейнічаюць як адна сіла.

У 1499 г. Ян Ольбрахт заключыў, пры пасрэдніцтве таго ж Уладзіслава, мірную дамову з малдаўскім ваяводам Стэфанам III Вялікім (Уляницький, 1887: 157–162, 166–169, 170–176). У ёй адзначалася, што міжнароднае пагадненне заключана таксама ад Вялікага Княства Літоўскага, і ўказана імя Аляксандра. Аднак у сувязі з гэтым трэба заўважыць, што сярод удзельнікаў пагаднення значыцца таксама “князь Жыгімонт” – яшчэ адзін іх брат, пяты сын Казіміра Ягайлавіча, будучы кароль польскі і вялікі князь літоўскі Жыгімонт I Стары. Хоць на той момант ён яшчэ не быў уладарным манархам, але яго імя было пастаўлена адразу пасля імя Аляксандра, вялікага князя літоўскага. Такім чынам, дамова была аформлена так, што ў якасці аднаго з бакоў выступала адразу трое Ягайлавічаў. І пры гэтым адзін з іх, Жыгімонт, не прадстаўляў ніякую дзяржаву, ён выступаў проста як член дынастыі, брат сваіх братоў. Гэты факт выглядае не зусім тыпова для міжнародных пагадненняў, але ён выдатна дэманструе ідэалогію сямейнай салідарнасці, узаемнай павагі і дапамогі, якой прытрымліваліся Ягайлавічы. Ян Ольбрахт у дамове з Малдавіяй тытулаваў сябе караём польскім і вярхоўным князем літоўскім. Дыпламатычная пера-

піска сведчыць, што, як і ў выпадку з турэцкім перамер'ем 1494 г., вялікі князь літоўскі даў згоду на тое, каб яго дзяржава была ўпісана ў дамову польскага караля. Але, відавочна, гэтым разам Аляксандр настаяў на тым, каб у яе тэкст была ўпісана не толькі дзяржава, якую ён узначальваў, але і яго імя. Як было паказана вышэй, гэта ўмова была выканана. Пра поўную адпаведнасць дамовы інтарэсам і патрабаванням Аляксандра кажа і той факт, што вялікі князь літоўскі падзякаваў брату за тое, што ён уключыў яго і яго дзяржаву ў тэкст трактата. Праўда, Аляксандр зрабіў важную агаворку, што Вялікае Княства Літоўскае здаўна заключае асобныя дамовы з Малдавіяй і што цяпер таксама намерана заключыць такую дамову – тым больш, што малдаўскі гаспадар прысылаў да Аляксандра для гэтага сваіх паслоў (Lietuvos Metrika, 1993: 287–288). Адначасова са сваёй малдаўскай дамовай Ян Ольбрахт заключыў трактат з Уладзіславам, якім былі адноўлены саюзныя адносіны паміж Венгрыяй, Польшчай і Вялікім Княствам Літоўскім (Уляницький, 1887: 163–165).

У студзені 1501 г. у Кракаў прыбылі паслы хана Заволжскай арды Шыг-Ахмата і заключылі з Польшчай і Вялікім Княствам Літоўскім саюз, які быў накіраваны супраць Масквы і Крыма. На жаль, сама гэта дамова не захавалася, але, мяркуючы па абставінах яе зацвярджэння, трактат быў аформлены ад імя адразу двух манархаў: Яна Ольбрахта і Аляксандра. Прысягу прыносілі сам Ян Ольбрахт і каронная рада, а таксама прадстаўнікі Вялікага Княства, якіх накіраваў у польскую сталіцу адмыслова дзеля гэтага Аляксандр. На карысць таго, што дамова была адна, кажа таксама той факт, што з візітам у адказ на Волгу былі адпраўлены два паслы: Крыштоф Тэсьлік ад Польшчы і Міхаіл Халецкі ад Вялікага Княства Літоўскага (Miechoviensis, 1521: 361; Strykowski, 1846: 312). Такім чынам, мы маем цэлы шэраг выпадкаў, калі Аляксандр дзейнічаў на міжнароднай арэне ў шчыльным саюзе з Янам Ольбрахтам, у тым ліку заключаючы з ім супольныя дамовы з замежнымі краінамі. Але, як было паказана, падобныя дамовы вялікі князь літоўскі заключаў і з іншымі сваімі братамі.

У пасланнях, адрасаваных да Яна Ольбрахта, Аляксандр нярэдка звяртаўся да яго як да “брата свайго старэйшаго и намилейшаго”. Канешне, гэты зварот можна разумець і літаральна – Ян Ольбрахт сапраўды даводзіўся Аляксандру старэйшым братам. Але ён мог мець і іншае, вобразнае значэнне. Напрыклад, у суседніх краінах Усходняй Еўропы сваяцкая тэрміналогія нярэдка выкарыстоўвалася для абаз-

начэння іерархічных адносін сярод князёў, феадальных па сваёй сутнасці. Акрамя таго, Аляксандр называў Яна Ольбрахта старэйшым братам далёка ва ўсіх сваіх лістах. У такім разе ад чаго гэта залежала?

У выкарыстанні той ці іншай формы асабістага звароту Аляксандра да брата назіраецца пэўная храналагічная заканамернасць. У першыя гады свайго панавання Аляксандр заўсёды падкрэслена пісаў да Ольбрахта менавіта як да “брата свайго старэйшага і намилейшага”. Мы сустракаем гэты выраз, напрыклад, у пасланнях 1492, 1493 (двух) і 1494 гг. (Lietuvos Metrika, 1993: 64, 70, 76, 94). Але ўжо ў бліжэйшыя год ці два вялікі князь літоўскі адмовіўся ад яго і пачаў называць Яна Ольбрахта проста братам. Такім чынам, ён стаў звяртацца да польскага караля як да безумоўна роўнага партнёра. Гэты новы зварот выкарыстаны Аляксандрам ужо ў пасланні 1496 г. (Lietuvos Metrika, 1993: 101–102). Тое самае мы назіраем у яго пасланні 1498 г. (Lietuvos Metrika, 1993: 127–128). У пасольстве, якое было адпраўлена ў Польшчу 7 лютага 1499 г. з Гародні, Аляксандр зноў называў Яна Ольбрахта толькі братам (Lietuvos Metrika, 1993: 287–288). Аднак літаральна на наступны год вялікі князь літоўскі вярнуўся да ранейшай формы звароту (Lietuvos Metrika, 1993: 145). Няма сумнення ў тым, што гэтая перамена была абумоўлена вайной з Маскоўскай дзяржавай – Аляксандр прасіў у Яна Ольбрахта дапамогі, у тым ліку асабіста з’явіцца з войскам, каб дапамагчы яму для барацьбы з ворагам. Дарэчы, і ў 1492–1494 гг. Аляксандру давялося весці змаганне з Масквой, што таксама магло падаграваць братэрскія пачуцці.

Такім чынам, форма звароту Аляксандра да Яна Ольбрахта як да старэйшага брата магла быць абумоўлена дзвюма прычынамі. Па-першае, у некаторыя моманты вялікі князь літоўскі сапраўды мог прызнаваць сваю залежнасць ад польскага караля. А па-другое, яна напэўна была звязана з войнамі, якія ён вёў супраць усходняга суседа і якія патрабавалі дапамогі з боку Польшчы. Але тут неабходна адзначыць, што сам па сабе, у адрыве ад кантэксту, зварот “старэйшы брат” яшчэ не сведчыў пра залежнасць. Яго можна разглядаць і як форму асаблівай ветлівасці, спосаб падкрэсліць цёплыя сваяцкія адносіны і сямейную еднасць – праўда, у некаторых выпадках у ім праглядаецца і разлік на атрыманне пэўных выгад. Калі ж вярнуцца да Аляксандра, дык ён выкарыстоўваў зварот “старэйшы брат” у лістах не толькі да Ольбрахта, але і да іншага свайго брата – венгерскага і чэшскага караля Уладзіслава (Lietuvos Metrika, 1993: 184, 185). І калі ў выпадку з

Ольбрахтам яшчэ можна весці нейкую гаворку пра падпарадкаваны статус Аляксандра, дык у выпадку з Уладзіславам гэта немагчыма. Вялікі князь літоўскі ніякім чынам не мог быць падпарадкаваны каралю Венгрыі і Чэхіі. Такім чынам, акрэслены зварот нельга адназначна трактаваць як сведчанне залежнасці. На гэтую двухсэнсоўную сітуацыю накладалася таксама старадаўняе сямейнае правіла, згодна з якім малодшы брат павінен слухацца старэйшага. Пра яго нагадвалі, напрыклад, у сваім пасланні 1496 г. каралева-маці, Лізавета, і шосты сын Казіміра Ягайлавіча, кардынал Фрыдэрык, калі вялі гаворку пра адносінны каралевіча Жыгімонта да вялікага князя Аляксандра (Lietuvos Metrika, 1993: 104).

Сваяцкія сувязі традыцыйна шмат значылі для Ягайлавічаў – ды і для ўсёй дынастыі Гедыміна. Яшчэ з часоў Альгерда і Кейстута яе ўладарныя прадстаўнікі звыклі каардынаваць свае планы і дзеянні, перыядычна збіраючыся на сямейныя з'езды і абмяркоўваючы на іх важнейшыя пытанні сваёй дынастычнай і міжнароднай палітыкі. Адна з такіх важных сямейных сустрэч адбылася 17 красавіка – 7 мая 1494 г. у гарадку Левача (на тэрыторыі сучаснай Славакіі, тады Венгерскае каралеўства). На яе прыбылі Уладзіслаў, Ян Ольбрахт, Жыгімонт і Фрыдэрык Казіміравічы, а таксама іх швагер (муж сястры Соф'і) – маркграф Брандэнбург-Ансбах Фрыдрых I Гогенцолерн (Finkel, 1914: 3). Праўда, на з'езд Ягайлавічаў не прыехаў Аляксандр. Афіцыйнай падставай стала далёкая дарога да месца з'езда, але рэальная прычына палягала, відаць, у іншым. Акурат у час падрыхтоўкі з'езду Аляксандр завяршыў вайну з вялікім князем маскоўскім Іванам III – “вечны мір” быў заключаны ў Маскве 5 лютага 1494 г. Але неабходна было прыкласці яшчэ нямала намаганняў для таго, каб завяршыць гэтую справу і выбудаваць новую сістэму адносін з усходнім суседам, што, канешне ж, патрабавала асабістага ўдзелу Аляксандра. Дарэчы, у сваім пасланні да Аляксандра ад 13 лістапада 1493 г., даводзячы да ведама вялікага князя літоўскага сваю пазіцыю па актуальных праблемах міжнароднай палітыкі, Ян Ольбрахт прыспешваў яго з заключэннем шлюбу з Аленай, дачкой Івана III. Яго галоўным аргументам была неаходнасць забеспячэння міру Вялікаму Княству Літоўскаму і ўсім ягелонскім уладанням з боку Масквы, бо ў той момант узнікла рэальная пагроза ўладзе Уладзіслава Ягайлавіча ў Венгрыі з боку рымскага караля – Максімільяна I Габсбурга (Archiwum Sanguszków, 1888: 248). Ягайлавы ўнукі рыхтаваліся выступіць адзіным фронтам у падтрымку брата.

Казіміравы сыны выдатна ўсведамлялі важнасць падтрымання адзінства дынастыі і саюзніцкіх адносін паміж дзяржавамі, на чале якіх яны стаялі. Гэта ў поўнай меры датычылася ўзаемаадносін паміж Янам Ольбрахам і Аляксандрам. У сваім пасланні 1496 г., спасылаючыся на вопыт продкаў і на роднасныя сувязі, польскі кароль пераконваў вялікага князя літоўскага ў тым, што дзве дзяржавы не могуць існаваць паасобку. Ян Ольбрахт сцвярджаў, што калі Карона і Вялікае Княства былі злучаны адным супольным манархам і “запісамі”, кіраванне імі было добрым, а самі дзяржавы “всім непрыцелемъ своимъ грозни были”. Але калі яны адышлі ад гэтай практыкі, “шкоды и спустошенья тым панствомъ сталися з великою ганьбою нашою и дому нашому” (Lietuvos Metrika, 1993: 106). Дарэчы, хоць Аляксандр і не прыехаў у Левачу, праз нейкі час ён усё ж меў асабістую сустрэчу з Янам Ольбрахам і Жыгімонтам. Яна адбылася ў канцы 1496 г. у польскім гарадку Парчаве, недалёка ад мяжы з Вялікім Княствам Літоўскім (ПСРЛ, 1975: 164–165). І менавіта на ёй Ян Ольбрахт і Аляксандр прынялі важнае рашэнне пра супольную выправу на Малдавію. І яна сапраўды адбылася ў 1497 г., але асноўнае войска Вялікага Княства так і не перайшло сваю паўднёвую мяжу. Між іншым, гэта сведчыць пра тое, што Аляксандр і яго рада былі самастойныя ў сваіх дзеяннях.

Вядома, што сустрэчы Ягайлавічаў у Левачы і Парчаве працягнуліся немалы час: у Парчаве два тыдні, а ў Левачы яшчэ даўжэй. Іх удзельнікі вялі паміж сабой шматлікія размовы, на якія дапускаліся, відаць, і вышэйшыя дзяржаўныя ўраднікі. На абедзвюх гэтых сустрэчах не было прынята ніякіх афіцыйных дакументаў – усе дасягнутыя там дамоўленасці былі вуснымі. Але, відаць, яны значылі для ўдзельнікаў не менш, чым тыя, якія былі замацаваны пісьмова. Увогуле, вусныя дамоўленасці ў тагачаснай палітычнай практыцы мелі вельмі вялікае значэнне. З іх дапамогай прымаліся ў тым ліку і важнейшыя рашэнні. Напрыклад, менавіта шляхам узаемных вусных просьбаў і абяцанняў быў вызначаны парадак пераемнасці ўлады ў Польшчы і Вялікім Княстве Літоўскім у канцы жыцця Казіміра (Lietuvos Metrika, 1993: 57–60; ПСРЛ, 1975: 163–164).

Відаць, ужо ў год свайго ўступлення на вялікакняжацкі трон Аляксандр Ягайлавіч пачаў чаканіць уласную манету (Kopicki, Tyszkiewicz, 2005: 21; Какареко, 2008: 62). Гэта быў новы этап у гісторыі грашовай сістэмы Вялікага Княства Літоўскага, бо манеты, якія выпускаў віленскі манетны двор у часы Аляксандра, радыкальна адрозніваліся ад

эмісій Казіміра Ягайлавіча і яго папярэднікаў. Новыя манеты краіны мелі зусім іншую, больш дасканалую форму і выгляд, нагадваючы манеты Польшчы, якая, у сваю чаргу, запазычыла ўзор з Чэхіі.

Чаканка Аляксандра ўключала ўсяго два наміналы: паўгрошак і пенязь, але затое яе тыражы былі вельмі вялікімі. Нягледзячы на знешняе падабенства да польскіх грошай, манета Вялікага Княства выпускалася ў адпаведнасці са сваёй стапой, якая адрознівалася ад польскай. “Літоўскі” грош быў роўны дзясяці пенязям, а польскі – васьмі. Легенда таксама падкрэслівала, што гэта плацёжнысродак менавіта ВКЛ: “Moneta Alexandri Magni Ducis Lituaniae” (Huletsky et al., 2017: 15–34). Але, нягледзячы на гэта, на аверсе і рэверсе манет Аляксандра выяўлены два гербы: Пагоня Вялікага Княства Літоўскага і польскі арал. Як трэба трактаваць гэты факт? На першы погляд, ён можа быць аргументам на карысць таго, што Вялікае Княства ў гэты час знаходзілася ў залежнасці ад Польшчы. Але ў гэтым кантэксте неабходна ўлічваць, што такое самае афармленне маюць, напрыклад, паўгрошкі Жыгімонта I Старога, якія чаканіліся штогадовымі партыямі ў перыяд 1508–1529 гг. На іх мы знаходзім тую самую Пагоню, арла, а таксама аднатыпную легенду: Moneta Sigismundi Magni Ducis Lituaniae (Huletsky et al., 2017: 36–174). Жыгімонт быў адначасова вялікім князем літоўскім і каралём польскім, і таму нельга казаць пра тое, што падвойная дзяржаўная сімволіка абазначала на яго манетах залежнасць ВКЛ ад Кароны, бо ніякай залежнасці ў гэты перыяд не было, а была проста асабістая унія. Хутчэй, спалучэнне двух гербаў на манетах было абумоўлена саюзам, які злучаў Вялікае Княства і Каралеўства Польскае ў перыяд кіравання як Аляксандра, так і Жыгімонта.

У 1499 г. паны рада Вялікага Княства Літоўскага выказвалі сваім польскім калегам незадаволенасць тым, што польскія паслы ў Рыме сцвярджаюць перад свяцейшым прастолам, быццам права падаваць біскупствы, якія вызваляюцца ў Вялікім Княстве Літоўскім, належыць польскаму каралю, а не вялікаму князю літоўскаму. З гэтай нагоды гаспадарская рада прама заявіла палякам, што яны ні ў якім разе не павінны рабіць такіх рэчаў “мimo нашого пана”, бо гэтага “за предков пановъ наших никгды не бывало и, дали Бог, наперед николи не будет(ь)” (Lietuvos Metrika, 1993: 290).

Якім жа быў шырэйшы гастарычны кантэкст усіх гэтых складаных перыпетый? Што адбывалася ў гэтыя гады вакол Вялікага Княства Літоўскага і ў ім самім? Пачатак кіравання Аляксандра быў цяжкім.

Ужо ў першы год сваёй улады ён быў вымушаны абараняць дзяржаву ад Івана III, які распачаў супраць яе адкрытую вайну. Напружанасць узнікала не толькі на ўсходніх мяжах. У 1493 г. да вялікага князя літоўскага дайшлі чуткі пра тое, што лівонскі магiстр і ўвесь ордэн “прысягі деяли з некаторыми напротивъ намъ и панъствамъ нашым”. У сувязі з гэтым Аляксандр выказаў магiстру сваё цвёрдае спадзяванне на тое, што гэтыя “прысягі” усё ж не накіраваны супраць Вялікага Княства і што галава Ордэна не будзе прадпрымаць нічога, што можа нашкодзіць яго дзяржаве (Lietuvos Metrika, 1993: 72). Сапраўды, у сакавіку 1493 г. была заключана мірная дамова паміж Лівоніяй і Вялікім Княствам Маскоўскім, але яна была аналагічная ранейшай 10-гадовай дамове і не была накіравана супраць Вялікага Княства Літоўскага (Зимин, 1982: 101). Асобнае пасланне Аляксандр адправіў да мазавецкіх князёў – Конрада III і Януша II. З аднога боку, ён інфармаваў іх пра гэтыя дамовы лівонцаў, а з другога, устрымліваў ад магчымых неабдуманых крокаў (Lietuvos Metrika, 1993: 72). Цалкам можа быць, што да вялікага князя літоўскага дайшлі чуткі пра іх падазроную знешнепалітычную актыўнасць. У любым выпадку, меры, якія прыняў Аляксандр, аказаліся своечасовымі і патрэбнымі. Справа ў тым, што вясной 1493 г. Конрад III накіраваў у Маскву пасольства і прапанаваў Івану III саюз супраць “Казіміравых дзяцей”. Пры гэтым мазавецкі пасол сцвярджаў, што “князь Кондратъ съ магистромъ съ прусьскимъ одинъ человекъ и хотить на Казимировыхъ детей стати съодиного”. Вядома, што Іван III адправіў пасольства ў адказ, якое павінна было наведць не толькі мазавецкага князя, але і магiстра Нямецкага ордэна ў Прусіі (СИРИО, 1882: 90–101). Праўда, мы нічога не можам сказаць пра практычныя вынікі гэтых кантактаў. Але шлюб, які Конрад жадаў заключыць з дачкой Івана III у падмацаванне палітычнага саюза, так і не адбыўся.

Як відаць, Аляксандр даволі аператыўна адрэагаваў на знешнія пагрозы. Але калі адносіны з Лівонскім ордэнам і Мазовіяй яму ўдалося стабілізаваць дыпламатычнымі сродкамі, дык для вырашэння праблем з усходнім суседам вялікі князь літоўскі быў вымушаны выкарыстоўваць і іншыя меры. У сакавіку 1493 г. Аляксандр адправіў у Польшчу пасольства Літавора Хрыбтовіча, якое было ўпаўнаважана весці перамовы не толькі з Янам Ольбрахам, але і з кароннай радай. Хрыбтовіч, бясспрэчна, карыстаўся даверам Аляксандра, ён меў аўтарытэт і ў гаспадарскай радзе. На выбар менавіта яго кандыдатуры

паўплывала, відаць, і тое, што ён мог сказаць эфектную і пераканаўчую прамову, як на каранацыі Аляксандра ў 1492 г., мог скласці ўражанне. А напружаная і драматычная сітуацыя патрабавала гэтага: неабходна было ўсімі спосабамі спыніць вайну з Масквой. Пасол павінен быў прасіць караля і – асобна – каронных радных паноў пра дапамогу ў вайне з усходнім суседам, а таксама наняць жаўнераў для гэтай вайны (Lietuvos Metrika, 1993: 70–72). Праўда, адначасова Аляксандр накіраваў пасольства да магістраў Прускага і Лівонскага ордэнаў з аналагічнай просьбай – каб яны былі яму “радні и помощни” у барацьбе з Масквой (Lietuvos Metrika, 1993: 72–73). Хрыбтовіч аказаўся вельмі запатрабаваным на дыпламатычным полі дзейнасці. У 1494 г. ён узначаліў вельмі важнае пасольства ў Маскву, а ў 1496 г. – зноў у Польшчу (Lietuvos Metrika, 1993: 85, 101). Гэтыя місіі былі выніковымі, і ўвогуле кар’ера Хрыбтовіча пры Аляксандры хутка ішла ў гару: ужо ў 1492 г. у дадатак да маршалкоўства ён атрымаў пасаду слонімскага намесніка, а ў 1499 г. стаў намеснікам навагрудскім. Гэта выдатная кар’ера была перарвана толькі маскоўскім палонам, куды Літавор, як і шэраг іншых вяльможаў Вялікага Княства, трапіў у бітве на рацэ Вядрошы 14 ліпеня 1500 г. (Maciejewska, 1937: 440–441). Апрача таго, Хрыбтовіч загадваў віленскім манетным дваром. Дакументальна пацверджана, што ён кіраваў мынцай у 1495–1499 гг. (АЛРГ, 1899: 92–93; Lietuvos Metrika, 2007: 338). Але вельмі магчыма, што гэта яго дзейнасць пачалася яшчэ раней і, напэўна, працягвалася да 1500 г. Такім чынам, ён стаяў ля вытокаў гэтай справы, ды і ўвогуле мог быць аўтарам ідэі ўласнай чаканкі Аляксандра. Аргументам на карысць гэтага можа быць і тая акалічнасць, што Літавор меў добры досвед у фінансавай сферы – у 1482–1492 гг. ён быў падскарбіем дворным (Urzędnicu, 1994: 159–160). Усё сказанае выразна сведчыць пра тое, што ў 90-я гады менавіта Іван Літавор Хрыбтовіч быў лідэрам прыхільнікаў самастойнасці Вялікага Княства.

Ужо ў 1493 г. польскі бок упершыню прапанаваў падумаць пра заключэнне новай уніі паміж дзяржавамі, пры неабходнасці абнавіўшы яе палажэнні (Lietuvos Metrika, 1993: 82, 83–84). Перамовы на гэты конт ішлі некалькі гадоў, прычым абодвы бакі ўвесь час падкрэслівалі, што міждзяржаўны саюз можа быць толькі раўнапраўным, “без ображэння чсты и без шкоды обоого панства, яко Коруны, так и Великога Князства Литовского” (Lietuvos Metrika, 1993: 94, 106, 108–109). У 1496 г. на Віленскім сойме “пралаты, баяры, шляхта і земская

супольнасць” Вялікага Княства зацвердзілі ўласны праект уніі. У ім было спецыяльна падкрэслена, што яны не пойдучь ні на якое паніжэнне сваёй годнасці і ў гэтым сэнсе не прымуць ніякіх іншых умоў уніі, акрамя тых, якія былі замацаваны ў “запісах” іх папярэднікаў (Codex Epistolaris, 1894: 439). Пад гэтымі запісамі яны разумелі ў першую чаргу Гарадзельскую унію 1413 г.

Узгадненне пазіцый заняло яшчэ каля трох гадоў. Урэшце, 9 студзеня 1499 г. Аляксандр першым адправіў да Яна Ольбрахта паслоў, якія былі ўпаўнаважаныя адобрыць канчатковы варыянт унійнага пагаднення. У тэксце пасольскай інструкцыі вялікага князя літоўскага быў выкарыстаны яго звычайны тытул, а вось тытул Яна Ольбрахта быў напісаны без “supremus dux Lithuaniae”, што вельмі паказальна. Увогуле ж, у гэтай інструкцыі няма ніякіх прыкмет залежнасці Аляксандра ад Ольбрахта (Акта уніі, 1932: 120). Крыху па-іншаму выглядае пасланне ад 6 мая 1499 г., якое польскі кароль накіраваў у адказ. Напрыклад, Ян Ольбрахт тытулаваў сябе вярхоўным князем літоўскім (Акта уніі, 1932: 123). Такім чынам, у пазіцыях бакоў існавалі некаторыя адрозненні. Але яны не насілі прынцыповага характару, датычыліся, хутчэй, пытанняў прэстыжу ўлады і, у выніку, не перашкодзілі заключыць пагадненне. Яно прадугледжвала, што дзяржавы будуць прытрымлівацца ўмоў Гарадзельскага акта. Так была вырашана праблема уніі ў 1499 г. Можна разважаць наконт таго, ці ўсе ў Польшчы і Вялікім Княстве былі задаволены такім рашэннем, але зразумела, што яно было разлічана на дастаткова доўгі час. Напэўна, у той момант ніхто нават не думаў, што вельмі хутка пытанне будзе ўзнята зноў.

Сур’ёзны ўплыў на праблему суверэнітэту Вялікага Княства Літоўскага мелі ўнутрысямейныя справы Ягайлавічаў. Іх значэнне зусім не абмяжоўвалася проста ўзаемаадносінамі паміж блізкімі сваякамі. Яно было значна большым, бо, без перабольшання, менавіта дынастыя Ягайлавічаў была гарантам уніі Вялікага Княства і Польшчы.

Пасля таго, як у 1492 г. Ян Ольбрахт і Аляксандр атрымалі свае кароны, адзіным сынам Казіміра, які застаўся без уладання, быў каралевіч Жыгімонт. У 1495 ці 1496 гг. ён выказаў жаданне атрымаць частку (“дел”) у Вялікім Княстве Літоўскім – спадчынным уладанні дынастыі Ягайлавічаў (Lietuvos Metrika, 1993: 101). Але супраць гэтага катэгарычна (“до горьль своих”) выступалі тутэйшыя “панове рада ... и вся земля”. Яны заявілі Аляксандру, што “не звыкли двухъ пановъ мети” і што раней такога ніколі не бывала (Lietuvos Metrika, 1993:

101). Між іншым, такая пазіцыя мясцовага “палітычнага народу” выразна сведчыць пра тое, што для яго Вялікае Княства Літоўскае было ўжо не нейкай сукупнасцю зямель і княскіх удзелаў, якімі можа свабодна распараджацца гаспадар вялікі князь, а менавіта адзінай дзяржавай, лёс якой залежыць таксама і ад іх. Адметна, што паслом, якому Аляксандр даручыў паведаміць сваім блізкім усе гэтыя не вельмі прыемныя рэчы, быў Літавор Хрыбтовіч. З гэтай сваёй місіяй ён адправіўся ў Польшчу з Мерача 9 красавіка 1496 г. – ці, магчыма, гэтым днём была датавана яго пасольская інструкцыя (Lietuvos Metrika, 1993: 101). А абмеркаванне пытання пра асобны ўдзел для каралевіча Жыгімонта адбывалася, без сумнення, на сойме, які праходзіў у Берштах паміж 5 і 21 сакавіка таго ж года (РИБ, 1910: 654–664, 666; Pietkiewicz, 2016: 57–58).

Прыблізна летам 1496 г. удава і сыны Казіміра IV Ягайлавіча: Ян Ольбрахт і Фрыдэрык накіравалі да Аляксандра пасольства ў адказ. Яны ўжо не настойвалі на землях для Жыгімонта, а дамагаліся ад вялікага князя літоўскага толькі абяцання выплачваць малодшаму брату штогадова пэўную суму грошай (Lietuvos Metrika, 1993: 103–104). Маці і браты прасілі яго пра 5 тысяч залатых, але Аляксандр пагадзіўся толькі на 3 тысячы (Lietuvos Metrika, 1993: 103, 104–105). І адначасова двое іншых каранаваных сыноў Казіміра таксама паабяцалі выплачваць Жыгімонту немалыя сумы: Ян Ольбрахт 10 тысяч залатых, а Уладзіслаў столькі ж ці нават болей (Lietuvos Metrika, 1993: 107–108, 109). Блізкія пераконвалі Аляксандра, што яму нядоўга давядзецца плаціць гэтыя грошы, бо яны мелі надзею, што ў хуткім часе нарэшце ўдасца атрымаць для Жыгімонта ўладанне. Разлік быў на Аўстрыю – радзіму Лізаветы Габсбург, маці Казіміравічаў. Праўда, гэта быў дужа невялікі шанец. Яго магла б павялічыць хуткая смерць тагачаснага ўладара Аўстрыі і рымскага караля Максімільяна I Габсбурга, якой чакалі Ягайлавічы, але іх спадзяванні не спраўдзіліся. Максімільян памёр толькі ў 1519 г., стаўшы ў 1508 г., у дадатак, імператарам Святой Рымскай імперыі. І ён зусім не збіраўся выпускаць са сваіх рук карэннае ўладанне Габсбургаў.

Цікава, што на сітуацыю з вылучэннем Жыгімонту ўдзела паспрабаваў уплываць нават цесць Аляксандра – вялікі князь маскоўскі Іван III, якому паведаміла пра ўсю гэту справу яго дачка, вялікая княгіня літоўская Алена. Паводле яе словаў, Аляксандр і паны “думаютъ, а хотятъ Жыдимонту дать въ Литовскомъ въ Великомъ княжестве Киевъ да и иные города”. Як відаць, гэта версія адрозніваецца ад той, якую

Аляксандр прадставіў у сваім пасланні да Яна Ольбрахта. І падобна на тое, што магчымасць вылучэння Жыгімонту ўдзела з цэнтрам у Кіеве ўсё ж абмяркоўвалася вялікім князем літоўскім і яго радай. У любым выпадку, Іван III быў настроены супраць падзелу суседняй дзяржавы. Ён даручыў свайму паслу сказаць Алене, каб яна адгаворвала мужа ад такога рашэння, бо яго вынікам будзе толькі “нестроенье въ Литовской земле” (СИРИО, 1882: 224–225). Праўда, вялікі князь маскоўскі прасіў дачку, каб яна выказала гэтую думку Аляксандру менавіта ад свайго імя, не згадваючы яго самога. Зразумела, што Іван III кіраваўся тут сваімі меркаваннямі, галоўным сярод якіх было імкненне забяспечыць як мага вышэйшы прэстыж і стабільнае становішча сваёй дачкі як вялікай княгіні літоўскай. Менавіта таму ён тады выказаўся за тое, каб Вялікае Княства Літоўскае заставалася непадзельным.

Уступіўшы на трон, Аляксандр разгарнуў шырокую дыпламатычную дзейнасць, навязваючы і падтрымліваючы сувязі з самымі рознымі дзяржавамі, і не толькі суседнімі. Гэта ўжо само па сабе гаворыць пра яго імкненне падкрэсліць свой статус самастойнага манарха. Тая самая ідэя часта праводзілася як у дыпламатычных дакументах, так і ў час перагавораў. Так, напрыклад, пасол Аляксандра ў Рыме Эразм Цёлак на прыёме 31 сакавіка 1501 г. запэўніваў папу Аляксандра VI у тым, што жыхары Вялікага Княства Літоўскага ніколі не падпарадкоўваліся нічыёй уладзе, акрамя ўлады сваіх вялікіх князёў (*Vetera Monumenta*, 1861: 278).

17 чэрвеня 1501 г. памёр Ян Ольбрахт, і Аляксандр не вагаючыся ўступіў у барацьбу за каралеўскую карону. Яго імкненне заняць польскі трон было абумоўлена дзвюма галоўнымі прычынамі: асабістымі амбіцыямі і жаданнем забяспечыць Вялікаму Княству Літоўскаму як мага большую дапамогу ад Польшчы у вайне з Маскоўска-Рускай дзяржавай, якая складвалася для Вільні вельмі цяжка і няўдала. У выніку Аляксандр быў вымушаны прыняць умовы польскага боку і пайсці на заключэнне Пётркаўска-Мельніцкай уніі – міждзяржаўнага пагаднення, якое абмяжоўвала самастойнасць Вялікага Княства і вельмі моцна прывязвала яго да Кароны. Польскі бок разглядаў яго менавіта як спосаб інкарпараваць Вялікае Княства Літоўскае ў склад сваёй дзяржавы. Пра гэта, напрыклад, прама пісаў да брата Уладзіслава ў кастрычніку 1501 г. кардынал Фрыдэрык Ягайлавіч (*Akta Aleksandra*, 1927: 28). Інструкцыі паслам і перапіска, якую летам – восенню 1501 г. актыўна вялі паміж сабой вышэйшыя ўраднікі Кароны, таксама вы-

разна сведчаць аб тым, што абранне Аляксандра каралём Польшчы было абумоўлена ў першую чаргу іх жаданнем умацаваць унію (Akta Aleksandra, 1927: 27–28). Магчымасць зрабіць гэта была, бясспрэчна, галоўнай перавагай кандыдатуры Аляксандра. Тут трэба ўлічваць, што ў барацьбе за польскі трон вялікі князь літоўскі меў патэнцыйных канкурэнтаў у асобах сваіх братоў. Больш за тое, і Уладзіслаў, і Жыгімонт сапраўды першы час фігуравалі сярод прэтэндэнтаў (Akta Aleksandra, 1927: 5, 12, 16, 17–18, 21, 27, 28, 43). Але ні адзін, ні другі не маглі прапанаваць палякам нічога, што магло б параўнацца па сваёй каштоўнасці з Вялікім Княствам Літоўскім. А, напрыклад, той жа Уладзіслаў Ягайлавіч выказваўся ўвогуле супраць уніі Польшчы і Вялікага Княства. Такая яго пазіцыя была абумоўлена імкненнем Уладзіслава абараніць як свае ўласныя інтарэсы, так і інтарэсы дынастыі Ягайлавічаў, старэйшым прадстаўніком якой ён на той момант быў. У выпадку злучэння дзвюх дзяржаў на тых умовах, якія прадугледжвала Мельніцка-Пётркаўская унія, былі б парушаны законныя дынастычныя правы Уладзіслава і Жыгімонта. Справа ў тым, што Вялікае Княства Літоўскае было спадчынным уладаннем не толькі Аляксандра, але і іншых Казіміравых сыноў, у сувязі з чым Уладзіслаў і Жыгімонт таксама валодалі правам на тэрытарыяльныя долі ў гэтай дзяржаве (Akta Aleksandra, 1927: 44–45). І, як адзначалася вышэй, Жыгімонт ужо ўздываў пытанне пра вылучэнне яму ўдзела.

Тым не менш, пры ўсіх складанасцях, Аляксандр стаў каралём Польшчы. У акце абрання, датаваным 3 кастрычніка 1501 г., значацца імёны 55 чалавек. Зразумела, што абсалютная іх большасць былі падданымі Польскай кароны, але мы знаходзім сярод іх і трох прадстаўнікоў Вялікага Княства Літоўскага. Гэта віленскі біскуп Войцех Табар, віленскі кашцялян князь Аляксандр Гальшанскі і троцкі ваявода Ян Заберазінскі (Hofmanówna, 1913: 95; Finkel, 1910: 10–11). Трэба сказаць, што 9 верасня таго ж года трое гэтых асоб, а таксама гаспадарскі падчашы Мікалай Радзівіл і кухмістр Пётр Аляхновіч атрымалі ад паноў рады Вялікага Княства паўнамоцтвы на ўдзел у выбарах караля і вядзенне перагавораў з палякамі пра заключэнне уніі (Akta unii, 1932: 133, 144). Вельмі адметна, што акт каралеўскай элекцыі прама спасылаецца на унію, якая заключана паміж дзяржавамі і якую павінен будзе зацвердзіць Аляксандр (Hofmanówna, 1913: 97). Акт уніі, як і акт абрання Аляксандра, быў выдадзены ў Пётржаве 3 кастрычніка 1501 г. Гэта ніяк не можа быць выпадковым супадзеннем – у абодвух

дакументах нават дата напісана аднолькава (*Actum et datum Pyotrko-viae in conventione generali die dominico in profesto sancti Francisci*). Такім чынам, па ўсёй бачнасці, дзве гэтыя граматы былі складзены не толькі ў той самай канцылярыі, але і тымі самымі людзьмі.

У хуткім часе пасля абрання каралём да Аляксандра “in postulacіone ad regnum Polonіe” да яго звярнуліся польскія паны. У праграмнай прамове, якую ад іх імя сказаў познанскі ваявода Анджэй Шаматульскі, тэма уніі гучала вельмі выразна і настойліва (*Materiały*, 1966: 110–114). У якасці прыкладу, які павінен быць прыняты ў далейшых узаемаадносінах Кароны і Вялікага Княства, ён прыводзіў парадак, які існаваў у часы Казіміра Ягайлавіча. Праўда, палякі трактавалі яго пасвойму – “каб яны злучыліся ў адно і неадрознае цела”.

Мацей Мяхоўскі ў сваёй хроніцы назваў трох вяльможаў з Вялікага Княства Літоўскага, якія прысутнічалі на ўрачыстай каранацыі Аляксандра ў Кракаве 12 снежня 1501 г. Гэта князі Мажайскі, Міхаіл Глінскі і Юрый Гродзенскі (*Miechoviensis*, 1521: 363). Гэтыя звесткі патрабуюць удакладнення. З пералічаных асобаў зусім правільна ўказаны толькі Міхаіл Львовіч Глінскі – маршалак дворны, вядомы фаварыт Аляксандра. Юрый Гродзенскі (*Georgio Grodzinski*) гэта, відавочна, Аляксандр Юр’евіч Гальшанскі, які быў на той час гродзенскім старастам і імя якога значыцца ў акце элекцыі новага караля. А вось у выпадку з князем Мажайскім храніст дапусціў памылку. Сямён Іванавіч Мажайскі яшчэ ў 1500 г. здрадзіў Аляксандру і разам са сваімі ўладаннямі перайшоў у падданства да Івана III (*СИРИО*, 1882: 323, 353, 357, 366, 379, 416). Вядома, што ў лістападзе 1501 г. – аkurat у той час, калі Аляксандр ехаў на каранацыю ў Польшчу, – Сямён Мажайскі разам з іншымі маскоўскімі ваяводамі ваяваў у раёне Мсціслава (*ПСРЛ*, 2001: 365–366)¹. Канешне, Мяхоўскі пералічыў далёка не ўсіх удзельнікаў каранацыі з Вялікага Княства, ён згадаў толькі князёў – як прадстаўнікоў знаці самага высокага рангу. У той жа час, ён паведамляе, што калі Аляксандр прыбыў да Кракава, яго суправаджалі тысяча чатырыста шляхціцаў, якія прадстаўлялі як Польшчу, так і Вялікае Княства.

¹ У сваім апавяданні пра гэтыя падзеі маскоўскі летапісец адзначае, што горад Мсціслаў абаранялі мясцовы князь Міхаіл Жаслаўскі “да великого князя Александра Литовского воевода Остафеи Дашкович з двором великого князя заставою и з жолныри”. Такім чынам, пакідаючы Вялікае Княства Літоўскае, Аляксандр адправіў на абарону яго ўсходніх межаў нават сваю асабістую гвардыю – гаспадарскіх дваран.

Пасля 1501 г. у Кароне праблему падпарадкавання Вялікага Княства Літоўскага лічылі вырашанай. Цалкам у духу Пётркаўска-Мельніцкай уніі і польскіх інтарэсаў плоцкі біскуп Эразм Цёлак, пасол караля Аляксандра ў Рым, гаварыў 10 сакавіка 1505 г. на аўдыенцыі ў папы Юлія II, што “вялізнае” Вялікае Княства Літоўскае “ужо даўно” інкарпаравана ў Каралеўства Польскае (*Vetera Monumenta*, 1861: 301). Як відаць, гэтыя словы Цёлака кардынальна адрозніваліся ад таго, што ён казаў у папскім палацы чатырма гадамі раней, калі таксама прамаўляў там як пасол Аляксандра, – але тады яшчэ толькі вялікага князя літоўскага.

Што ж датычыцца Вялікага Княства, дык пытанне ратыфікацыі Пётркаўска-Мельніцкай уніі там доўга адкладалася і было пастаўлена на разгляд толькі на вальным сойме, які працаваў 1 лютага – 17 сакавіка 1505 г. у Бярэсці. На яго прыбылі таксама прадстаўнікі Польскага каралеўства на чале з каронным канцлерам Янам Ласкім. Яны прывезлі з сабой пакет новых прапаноў, якія прадугледжвалі абмеркаванне і ўрэгуляванне тых праблем, якія могуць узнікнуць у ходзе рэалізацыі уніі, а таксама пазначалі шляхі далейшай інтэграцыі дзяржаў (*Akta Aleksandra*, 1927: 459–460). Але Мельніцкае пагадненне так і не ўступіла ў сілу – яго не пажадалі зацвярджаць ні сам Аляксандр, ні Берасцейскі сойм (*Finkel*, 1910: 109–110). Больш за тое, некаторыя прыхільнікі уніі аслабілі альбо ўвогуле страцілі свае палітычныя пазіцыі. Так, напрыклад, былі пазбаўлены месцаў у гаспадарскай радзе віленскі біскуп Войцех Табар і троцкі ваявода Ян Заберазінскі. А ў Заберазінскага, у дадатак, былі адабраны ўсе пасады (*Pietkiewicz*, 1995: 119–120). Пра тое, што троцкі ваявода быў адным з галоўных прыхільнікаў уніі з Польшчай, сведчаць, прынамсі, два факты. Па-першае, ён быў адным з пяці перагаворшчыкаў, якія павінны былі выпрацаваць умовы уніі, – і зрабілі гэта. Па-другое, ён значыцца як сведка ў акце абрання Аляксандра польскім каралём. Напэўна, на берасцейскім сойме Заберазінскі выказваўся за ратыфікацыю пагаднення з Каронай, але не знайшоў падтрымкі большасці дэпутатаў ды і самога Аляксандра. У адхіленні троцкага ваяводы пэўную ролю, відаць, адыграў і яго асабісты канфлікт з маршалкам дворным Міхаілам Глінскім, які меў вялікі ўплыў на Аляксандра. Але ўсё ж не гэта было галоўнай прычынай адстаўкі Заберазінскага, а менавіта яго палітычная пазіцыя.

Той факт, што унія не была зацверджана на Берасцейскім сойме, не азначаў канчатковай адмовы ад яе і, тым больш, ад саюзу з Польш-

чай. У Вялікім Княстве Літоўскім заставалася дастаткова прыхільнікаў самага шчыльнага ўзаемадзеяння дзяржаў. Гэта знаходзіла сваё ўвасабленне ў самых розных галінах і самых розных падзеях. Так, напрыклад, ужо ў вельмі хуткім часе сямёра свецкіх і духоўных саноўнікаў з Вялікага Княства Літоўскага ўдзельнічалі ў працы кароннага сойма, які праходзіў 31 сакавіка – 14 чэрвеня 1505 г. у Радаме, і запісаныя ў якасці сведкаў у некалькіх прынятых там польскіх канстытуцыях і дэкрэтах (*Volumina constitutionum*: 143, 147). Такім чынам, яны аказаліся далучанымі да ўнутраных польскіх справаў. Безумоўна, такія выпадкі цалкам упісваліся ў праграму Пётркаўска-Мельніцкай уніі, але трэба сказаць, што іх было зусім няшмат.

Аляксандр, нават стаўшы польскім каралём, працягваў актыўна займацца справай Вялікага Княства Літоўскага і праводзіў там шмат часу. Часткова гэта тлумачыцца цяжкой вайной, якую Вялікаму Княству ў 1500–1503 гг. давялося весці супраць Маскоўскай дзяржавы, – але, зразумела, былі і іншыя прычыны. Ёсць указанні на тое, што незадоўга да смерці ён намерваўся перадаць Вялікае Княства Літоўскае Жыгімонту, пакінуўшы за сабой толькі ўладу над Польшчай (Finkel, 1910: 124–125). Такі крок яскрава прадэманстравалі бы сямейную салідарнасць сыноў Казіміра, а таксама тое, што Аляксандр не збіраўся выпускаць з рук сваёй дынастыі яе спадчыннае ўладанне. Падкрэслім, што такі спосаб перадачы ўлады ў Вялікім Княстве прама супярэчыў умовам Пётркаўска-Мельніцкай уніі. Як вядома, яна прадугледжвала злучэнне дзвюх дзяржаў у адно цэлае, але пры гэтым не гарантвала Ягайлавічам ні правоў на каралеўскую карону ў аб'яднанай дзяржаве, ні ранейшых спадчынных правоў на Вялікае Княства Літоўскае.

Перыяд 1492–1501 гг. стаў сур'ёзным выпрабаваннем для Вялікага Княства Літоўскага як незалежнай дзяржавы. Разрыў асабістай уніі з Польшчай і пераход да больш расплывістай і больш фармальнай дынастычнай уніі паставіў яго перад складанай задачай. З аднаго боку, Вялікае Княства бачыла патрэбу ў захаванні саюза з Каралеўствам Польскім, які меў ужо працяглую гістарычную традыцыю, быў замацаваны шматлікімі дамовамі і прыносіў яму свае выгады. З другога, яно імкнулася адстаяць свае суверэнныя правы, якія Карона не заўсёды прызнавала. Сапраўды, у згаданы час можна заўважыць некаторыя прыкметы залежнасці Вялікага Княства Літоўскага ад Польскага каралеўства. Апрача таго, адносіны паміж дзяржавамі ў значнай ступені былі абумоўлены сваяцкімі сувязямі іх манархаў, якія імкну-

ліся захоўваць сямейную еднасць. Але рысы залежнасці можна прасачыць пераважна ў знешніх, сімвалічных атрыбутах дзяржаўнасці, яны практычна не закраналі асноў суверэнітэту Вялікага Княства. Заключэнне Пётркаўска-Мельніцкай уніі і абранне Аляксандра каралём Польшчы ў 1501 г. павінны былі стаць рашучым крокам да аб'яднання дзвюх дзяржаў у адну. Але на практыцы гэтага не адбылося, Каралеўства Польскае і Вялікае Княства Літоўскае вярнуліся да таго тыпу ўзаемаадносін, які існаваў перад 1492 г., – асабістай уніі. Пры ёй Вялікае Княства захавала свае суверэнныя правы.

BIBLIOGRAPHY

- АЛРГ, 1899 – *Акты Литовско-Русского государства* / Подг. к изд. М. В. Довнар-Запольский. Москва: Университетская типография, 1899, вып. 1, XII+258.
- Зимин, 1982 – Зимин А. А. *Россия на рубеже XV–XVI столетий*. Москва: Мысль, 1982, 333.
- Какареко, 2008 – Какареко В. Монетное дело Александра Казимировича (1492–1506). *Банкаўскі Веснік*, 2008, сакавік, 61–68.
- ПСРЛ, 1975 – *Полное собрание русских летописей* / Подг. к изд. Н. Н. Улащик и В. А. Чемерицкий. Москва: Наука, 1975, т. 32, 234.
- ПСРЛ, 2001 – *Полное собрание русских летописей* / Подг. к изд. С. Н. Кистерев и Л. А. Тимошина. Москва: Языки русской культуры, 2001, т. 6, вып. 2, VIII + 446.
- РИБ, 1910 – *Русская историческая библиотека* / Подг. к изд. И. И. Лаппо. Санкт-Петербург: Сенатская типография, 1910, т. 27, IX+38+872+150.
- СИРИО, 1882 – *Сборник императорского Русского Исторического Общества* / Подг. к изд. Г. Ф. Карпов. Санкт-Петербург: Типогр. Ф. Елеонского, 1882, т. 35, VI+XXII+869+88.
- Уляницкий, 1887 – Уляницкий В. А. *Материалы для истории взаимных отношений России, Польши, Молдавии, Валахии и Турции в XIV–XVI вв.* Москва: Университетская типография, 1887, VIII+244.
- Akta Aleksandra, 1927 – *Akta Aleksandra, króla polskiego, wielkiego księcia litewskiego i t. d. (1501–1506)* / Wyd. Fr. Papée. Kraków: Nakładem PAU, 1927, XIV+623.
- Akta unii, 1932 – *Akta unii Polski z Litwą. 1385–1791* / Wyd. St. Kutrzeba i Wł. Semkowicz. Kraków: Nakładem PAU, 1932, LVI+570.
- Archiwum Sanguszków, 1888 – *Archiwum książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie* / Wyd. Z. L. Radziwiński i B. Gorczak. Lwów: Drukarnia Instytutu Stauropegiańskiego, 1888, t. 2, XXXVI+380.
- Codex Epistolaris, 1894 – *Codex Epistolaris Saeculi Decimi Quinti* / Collectus A. Lewicki. Cracoviae: Sumptibus Academiae Litterarum, 1894, t. 3, LXXX+665.

- Decius, 1521 – Decius J. L. *De Jagellorum familia*. Cracoviae: Hieronymus Vietor, 1521, 34–53.
- Finkel, 1910 – Finkel L. *Elekcja Zygmunta I. Sprawy dynastii Jagiellońskiej i Unii Polsko-Litewskiej*. Kraków: Akademia Umiejętności, 1910, VIII+296.
- Finkel, 1914 – Finkel L. *Zjazd Jagiellonów w Lewoczy r. 1494*. Lwów: Drukarnia Jakubowskiego i sp., 1914, 36.
- Hofmanówna, 1913 – Hofmanówna H. Dekret elekcyjny króla Aleksandra z dnia 3 października 1501 roku. *Przegląd Historyczny*, 1913, t. 17, nr 1, 92–98.
- Huletsky et al., 2017 – Huletsky D., Bagdonas G., Darashkevich M. *Early Lithuanian half-groats 1495–1529*. Kaunas, 2017, 174.
- Kopicki, Tyszkiewicz, 2005 – Kopicki E., Tyszkiewicz J. *Monety Wielkiego Księstwa Litewskiego 1387–1707; Skorowidz monet litewskich*. Warszawa: Polskie Towarzystwo Numizmatyczne, 2005, 136+47.
- Lietuvos Metrika, 1993 – *Lietuvos Metrika=Lithuanian Metrica=Литовская Метрика: Užrašymų knyga 5 (1427–1506)* / Parengė E. Banionis. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993, kn. 5, 402.
- Lietuvos Metrika, 2007 – *Lietuvos Metrika=Lithuanian Metrica=Метрика Литовская=Литовская Метрика: Užrašymų knyga 6 (1494–1506)* / Parengė A. Baliulis. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2007, kn. 6, 516.
- Maciejewska, 1937 – Maciejewska W. Chreptowicz Jan Litawor. *Polski Słownik Biograficzny*. Kraków: Nakładem PAU, 1937, t. III, 440–441.
- Materiały, 1966 – *Materiały do dziejów dyplomacji polskiej z lat 1486–1516 (Kodeks Zagrzebski)* / Oprac. J. Garbacik. Wrocław; Warszawa; Kraków: Wydawnictwo PAN, 1966, XVII+221.
- Miechoviensis, 1521 – Miechoviensis M. *Chronica Polonorum*. 2-da editio. Cracoviae: Hieronymus Vietor, 1521, 379.
- Pietkiewicz, 2016 – Pietkiewicz K. *Itinerarium króla Aleksandra Jagiellończyka. 1492–1506*. Warszawa: Instytut Historii PAN, 2016, 217.
- Pietkiewicz, 1995 – Pietkiewicz K. *Wielkie Księstwo Litewskie pod rządami Aleksandra Jagiellończyka*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 1995, 256.
- Strykowski, 1846 – Strykowski M. *Kronika Polska, Litewska, Żmódzka i wszystkiej Rusi*. Warszawa: Nakład G. L. Glücksberga, 1846, t. 2, 568.
- Urządnicy, 1994 – *Urządnicy centralni i dostojnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku: spisy* / Oprac. H. Lulewicz i A. Rachuba. Kórnik: Biblioteka Kórnicka, 1994, 255.
- Vetera Monumenta, 1861 – *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae / Collectus* A. Theiner. Romae: Typis Vaticanis, 1861, t. 2, XXIV+782.
- Volumina constitutionum – *Volumina constitutionum* / Wyd. St. Grodziski, I. Dwornicka i W. Uruszczak. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 1996, t. 1, vol. 1, 498.
- Wapowski, 1874 – Wapowski B. *Kroniki ... część ostatnia, czasy podługoszowskie obejmująca*. Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności, 1874, XXX+363.

REFERENCES

- Baliulis, A. (Comp.). (2007). *Lietuvos Metrika=Lithuanian Metrica=Metryka Litewska=Litovskaja Metrika: Užrašymų knyga 6 (1494–1506)*, (Vol. 6). Vilnius. [in Lithuanian and Russian].
- Banionis, E. (Comp.). (1993). *Lietuvos Metrika=Lithuanian Metrica=Litovskaja Metrika: Užrašymų knyga 5 (1427–1506)*, (Vol. 5). Vilnius. [in Lithuanian and Russian].
- Decius, J. L. (1521). *De Jagellonum familia*. Craccoviae. [in Latin].
- Dovnar-Zapol'skij, M. (Comp.). (1899). *Akty Litovsko-Russkogo gosudarstva*. (Vol. 1). Moskva. [in Russian].
- Finkel, L. (1910). *Elekcja Zygmunta I. Sprawy dynastyi Jagiellońskiej i Unii Polsko-Litewskiej*. Kraków. [in Polish].
- Finkel, L. (1914). *Zjazd Jagiellonów w Lewoczy r. 1494*. Lwów. [in Polish].
- Garbacik, J. (Comp.). (1966). *Materiały do dziejów dyplomacji polskiej z lat 1486–1516 (Kodeks Zagrzebski)*. Wrocław, Warszawa, Kraków. [in Polish and Latin].
- Grodziski, St., Dwornicka, I., Uruszczak, W. (Comps.). (1996). *Volumina constitutionum*, (Vol. 1, pt. 1). Warszawa. [in Latin].
- Hofmanówna, H. (1913). Dekret elekcyjny króla Aleksandra z dnia 3 października 1501 roku. *Przegląd Historyczny*, 1, 92–98. [in Polish and Latin].
- Huletsky, D., Bagdonas, G., Darashkevich, M. (2017). *Early Lithuanian half-groats 1495–1529*. Kaunas. [in English].
- Kakareko, V. (2008). Monetnoje delo Aleksandra Kazimirovicha (1492–1506). *Bankauski Vesnik*, (sakavik), 61–68. [in Russian].
- Karpov, G. (Comp.). (1882). *Sbornik imperatorskogo Russkogo Istoricheskogo Obshchestva*, (Vol. 35). Sankt-Peterburg. [in Russian].
- Kisterev, S., & Timoshina, L. (Comps.). (2001). *Polnoje sobranije russkih letopisej*, (Vol. 6, pt. 2). Moskva. [in Russian].
- Kopicki, E., & Tyszkiewicz, J. (2005). *Monety Wielkiego Księstwa Litewskiego 1387–1707; Skorowidz monet litewskich*. Warszawa. [in Polish].
- Kutrzeba, St. & Semkowicz, Wł. (Comps.). (1932). *Akta unii Polski z Litwą. 1385–1791*. Kraków. [in Polish and Latin].
- Lappo, I. (Comp.). (1910). *Russkaja istoricheskaja biblioteka*, (Vol. 27). Sankt-Peterburg. [in Russian].
- Lewicki, A. (Comp.). (1894). *Codex Epistolaris Saeculi Decimi Quinti*, (Vol. 3). Craccoviae. [in Latin].
- Lulewicz, H. & Rachuba, A. (Comps.). (1994). *Urzednicy centralni i dostojnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku: spisy*. Kórnik. [in Polish].
- Maciejewska, W. (1937). Chreptowicz Jan Litawor. *Polski Słownik Biograficzny*, (Vol. III), 440–441. [in Polish].
- Miechoviensis, M. (1521). *Chronica Polonorum*, (2nd ed.). Craccoviae. [in Latin].
- Papée, Fr. (Comp.). (1927). *Akta Aleksandra, króla polskiego, wielkiego księcia litewskiego i t. d. (1501–1506)*. Kraków. [in Polish and Latin].

- Pietkiewicz, K. (1995). *Wielkie Księstwo Litewskie pod rządami Aleksandra Jagiellończyka*. Poznań. [in Polish].
- Pietkiewicz, K. (2016). *Itinerarium króla Aleksandra Jagiellończyka 1492–1506*. Warszawa. [in Polish].
- Radziwiński, Z. L. & Gorczak, B. (Comps.). (1888). *Archiwum ksiąząt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie*, (Vol. 2). Lwów. [in Polish and Latin].
- Strykowski, M. (1846). *Kronika Polska, Litewska, Żmódzka i wszystkiej Rusi*, (Vol. 2). Warszawa. [in Polish].
- Theiner, A. (1861). *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, (Vol. 2). Romae. [in Latin].
- Ulashchik, N., & Chemeritskij, V. (Comps.). (1975). *Polnoje sobranije russkih letopisej*, (Vol. 32). Moskva. [in Russian].
- Ulianitskij, V. (1887). *Materialy dlia istorii vzaimnyh otnoshenij Rossii, Pol'shi, Moldavii, Valahii i Turtsii v XIV–XVI vv.* Moskva. [in Russian and Latin].
- Wapowski, B. (1874). *Kroniki ... część ostatnia, czasy podługoszowskie obejmująca*. Kraków. [in Polish and Latin].
- Zimin, A. (1982). *Rossija na rubezhe XV–XVI stoletij*. Moskva. [in Russian].